

STRUCTURA ȘI COMPONENTA GUVERNULUI RSS MOLDOVENEȘTI (1953-1957)**Ruslan ȘEVCENCO**

LCȘ „Sociologia politicii”

In this article is presented the evolution of party bodies of Government (the Council of Ministers) of the SSR of Moldova, during 1953-1957. It is analysed the structural change of these government bodies. It is presented the expansion of the authorization of the mentioned structure.

După moartea lui I.Stalin, în URSS se începe reformarea rapidă a ministerelor și departamentelor existente. În cadrul procesului de descentralizare a puterii se începe acordarea treptată a noilor împuterniciri politice republicilor unionale. Acest proces se efectua sub un control strict al organelor de partid.

Perioada anilor 1953-1957, și guvernul existent atunci, au fost destul de profund cercetate de savanți atât în perioada sovietică, cât și postsovietică. În perioada sovietică, acestei teme i-au fost consacrate lucrările juristului A.Surilov, scrise de autor atât personal [1], cât și în colaborare cu N.Stratulat [2], care reflectă perioada mai largă de cercetare, incluzând anii 1917-1965. Au apărut și lucrări generale, care reflectă aceste probleme – diferite ediții ale istoriei RSSM [3] și istoriei PCM [4].

După prăbușirea URSS, în Moldova și România au apărut multe studii științifice, care reflectă chestiunile, ridicate în lucrarea prezentă. Acestea sunt lucrările lui A.Smochină [5], R.Șevcenco [6], E.Șișcanu [7] și monografiile lui L.Repida [8] și grupului de autori din Moldova și România în frunte cu I.Scurtu [9]. În aceasta perioadă, apar de sub tipar și multe lucrări cu conținut istoric general, consacrate dezvoltării sistemului politic al RSSM. Acestea sunt: culegerea textelor de Constituții ale Moldovei [10], lucrările lui A.Moraru [11] și ale grupului de autori în frunte cu D.Dragnev [12]; monografiile consacrate istoriei Moldovei, scrise de V.Stati [13] și de grupul de autori condus de V.Țaranov [14]; istoriei regiunii transnistriene a Moldovei, pregătite de colectivul de autori condus de D.Dragnev [15] și lucrarea, editată de grupul de specialiști în domeniul administrației publice în frunte cu M.Platon, în care este analizată această perioadă [16]. Partea semnificativă a materialelor, consacrate perioadei cercetate, a fost stabilită în Arhiva Organizațiilor social-politice (în continuare – AOSP RM).

În conformitate cu Constituția RSSM, adoptată la 10 februarie 1941, Guvernul republicii dispunea de următoarele drepturi (stilul și ortografia documentului se păstrează): „Articolu 41. de a... scoate hotărârile și directivele pe temelia și pentru împlinirea legilor Uniunii RSS și a RSS Moldovenești, hotărârilor și directivelor Sovietului Comisarilor Norodniși a Uniunii RSS și controlează împlinirea lor. Articolu 42. Hotărârile și directivele Sovietului Comisarilor Norodniși sânt îndătoritoare pentru împlinirea pe toată teritoria RSS Moldovenești. Articolu 43. Sovietu Comisarilor Norodniși (din 26 martie 1946 – Sovietul Miniștrilor) a RSS Moldovenești: a) unește și îndrumază lucru Comisarilor Norodniși a RSS Moldovenești și a altor așezământuri gospodărești și culturale supuse lui; unește și controlează lucru împuterniștilor Comisariatelor Norodnișe unionale; b) măsuri pentru înfăptuirea planului gospodăriei norodnișe; c) e măsuri pentru înfăptuirea bugetului de stat și local în RSS Moldovenească; d) măsuri pentru garantarea rânduiei obștești, apărarea intereselor statului și păzirea drepturilor șațătenilor; e) conduse și controlează lucru comitetelor împlinitoare a Sovietelor orășenești și raionale a deputaților trudititorilor; i) formează, dacă este trebuința, comitete spețiale și Cărmuiri Glavnișe pe lângă Sovietu Comisarilor Norodniși a RSS Moldovenești pentru treghile zădirii gospodărești și culiturale. Articolu 44. Sovietu Comisarilor Norodniși are drept să oprească hotărârile și directivele Sovietelor orășenești și raionale a deputaților trudititorilor, să anuleze hotărârile și directivele comitetelor împlinitoare a Sovietelor orășenești și raionale a deputaților trudititorilor” [17]. Este necesar de subliniat că toată activitatea Guvernului era condusă de Comitetul Central al PCM, care înainta principalele direcții de lucru ale executivului [18].

Componenta Guvernului republicii la 5 martie 1953 era următoarea: președintele (G.Rudi); vicepreședinții – N.Șciolokov, A.Melnic, M.Scurtul, G.Kvasov, restabilit în funcția de viceprim-ministru; și chiar F.Iliniski, care ocupa această funcție încă în 1940-1941. Alte modificări în componenta Guvernului nu au avut loc. Funcții de miniștri au ocupat: G.Ceremisîn (președintele Comitetului de Stat pentru planificare); miniștrii – transportului auto (I.Minin); securității statului (I.Mordoveț); afacerilor interne (P.Kulik); controlului de stat

(S.Efimov); construcțiilor civile și de locuințe (G.Skulski); sănătății (M.Homutov); gospodăriei comunale (T.Troian); industriei ușoare (M.Diomin); industriei locale (E.Atamanenko); industriei forestiere (G.Filippov); gospodăriei forestiere (S.Mokrițki); industriei de producere a cărnii și laptelui (A.Sidorov); industriei alimentare (Ch.Țurcan); învățământului (A.Crăciun); agriculturii (F.Coval); comerțului (P.Beleaev); asigurării sociale (G.Chiriac); finanțelor (A.Diordița); justiției (V.Bondarenko); președintele Comitetului pentru problemele instituțiilor de iluminare culturală (A.Oleinic); șeful Direcției Artelor (A.Chirtoca) [19]. O bună parte dintre ei – I.Minin, P.Kulik, S.Efimov, E.Atamanenko, S.Mokrițki, A.Crăciun, P.Beleaev, Gh.Chiriac au fost numiți chiar în ultimii ani (1951-1952) și nu aveau experiență la noile locuri de muncă [20].

Funcționarii unionali de rang înalt, înaintați de Stalin, nu erau satisfăcuți de situația politică în URSS, creată în perioadă postbelică. Ca urmare, unii dintre ei, care intrau în cercurile cele mai apropiate de Stalin (N.Hrușciiov, Gh.Malenkov, N.Bulganin, ministrul securității URSS S.Ignatiev) au organizat un complot împotriva lui, care a dus la moartea lui Stalin la 5 martie 1953 din cauza otrăvii de proveniență necunoscută. Ședința CC, Prezidiului Sovietului Suprem, Consiliului de Miniștri al URSS, care s-a început cu o oră înainte de moartea conducătorului sovietic, a eliberat pe I.Stalin (care încă era viu) din funcția de președinte al Consiliului de Miniștri al URSS și radical au schimbat structura politică a Uniunii Sovietice [21].

Transformările aveau un caracter „unificator” – dintr-o mulțime de ministere și departamente se forma una singură. Scopul declarat a fost lichidarea structurilor birocratice excesive. În baza Legii Sovietului Suprem al URSS din 15 martie 1953, hotărârii Biroului CC al PCM (cuvântul „bolșevicilor” a fost exclus din denumirea partidului la Congresul al XIX-lea din octombrie 1952) din 17 martie 1953 și hotărârii Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM din 18 aprilie 1953 Ministerul securității statului a intrat în componența Ministerului afacerilor interne. Ministerul militar al RSSM s-a transformat în Ministerul apărării. Ministerul agriculturii, Ministerul gospodăriei forestiere; Direcția principală de creștere a bumbacului; Aparatul împuternicitului Ministerului Furnizărilor URSS în RSSM; Direcția de construcții sătești și colhoznice pe lângă Consiliul de Miniștri; Direcția de gospodărie vânătoarești; Direcția Generală a gospodăriei apelor pe lângă Consiliul de Miniștri au fost unite în cadrul Ministerului agriculturii. Direcția de cinematografie, Direcția de cultură; Comitetul instituțiilor de iluminare culturală; Comitetul de radioinformații; Direcția rezervelor de muncă; Direcția industriei poligrafice, editurilor și comerțului de cărți au intrat în componența Ministerului culturii. Ministerul industriei ușoare, Ministerul industriei de producere a cărnii și laptelui au fost unite în Ministerul industriei ușoare și alimentare. Ministerul industriei forestiere a fost transformat în Ministerul industriei forestiere și de producere a hârtiei. Comitetul pentru educația fizică a fost lichidat, iar funcțiile lui au fost oferite Ministerului sănătății. Arbitrajul de stat a fost inclus în cadrul Ministerului justiției. În funcția de miniștri au fost numiți: F.Coval (agriculturii); A.Lazarev (culturii); G.Filippov (industriei forestiere și de producere a hârtiei); C.Țurcan (industriei ușoare și alimentare) [22]. Noul viceprim-ministru încă la 1 aprilie 1953 a devenit P.Usik [23]. În iulie 1953 au loc vreo câteva remanieri – ministrul justiției în locul lui V.Bondarenko devine moldoveanul F.Albu, se numește și noul președinte al Judecătoriei Supreme – L.Cazanac [24].

În iunie 1953, în cadrul aceleiași campanii pentru „simplificarea” structurii politice, au fost lichidate districtele, iar averea lor a fost predată Cărmuirilor de Afaceri ale CC al PCM și Prezidiului Sovietului Suprem [25].

Paralel, după inerție, a continuat procesul de centralizare birocratică. La 10 august 1953 Ministerul gospodăriei comunale și Ministerul construcțiilor civile și de locuințe au fuzionat. La 16 septembrie 1953, Ministerul transportului auto a trecut din subordinea republicană în subordinea dublă, unional-republicană, iar la 28 decembrie 1953, același lucru s-a întâmplat cu Direcția Furnizărilor a Ministerului Agriculturii, care a fost separată de acest minister (cum era și mai înainte), devenind minister independent [26].

A doua jumătate a anului 1953 este interesantă pentru cercetători prin faptul că în perioada menționată paralel cu centralizarea aveau loc procesele de descentralizare. La 26 octombrie 1953, în corespundere cu hotărârea Biroului CC al PCM din 1 septembrie 1953, Prezidiul Sovietului Suprem al RSSM a creat Ministerul industriei produselor alimentare (C.Țurcan), în care s-a transformat fostul Minister al produselor alimentare. În aceeași zi, în baza deciziei Biroului CC al PCM din 16 septembrie 1953 Ministerul produselor alimentare a fost transformat din nou. De data aceasta din componența lui a ieșit Ministerul produselor industriale de larg consum (M.Diomin) [27]. În aceeași zi, Ministerul transportului auto devine Ministerul transportului auto și drumurilor de șosea în frunte cu noul ministru, nu demult eliberat din funcția ministrului asigurării sociale, V.Damaskin [28].

În aceste zile mai au loc câteva remanieri de cadre. La 4 septembrie 1953 F.Ilinski a fost eliberat din funcția de vicepreședinte al Guvernului, fiind pe neașteptate înlocuit cu A.Forș. Ministru al învățământului în aceeași zi

în locul A.Crăciun, care în august 1953 devine vicepreședintele Guvernului (a schimbat pe M.Scurtul), se numește A.Baranovski [29].

În istoria Puterii executive din Moldova anul 1954 poate intra în istorie ca „anul separărilor”. Deja în martie 1954 Ministerul afacerilor interne a fost separat. Au fost formate Comitetul Securității Statului (președintele I.Mordoveț – din 5 mai 1954) și Ministerul Afacerilor Interne (ministru – P.Kulik) [30]. La 3 mai 1954, Ministerul industriei de prelucrare a lemnului și producerii hârtiei (fostul ministru al industriei forestiere) a devenit Ministerul industriei prelucrării lemnului [31].

Având în vedere, că Ministerul industriei alimentare rămânea un monstru cu puțină eficacitate, care nu poate stimula activitatea propriilor direcții, în 1954 a continuat procesul împărțirii lui. Pentru „creșterea volumului de producție și îmbunătățirea calității” produselor din lapte și carne, Prezidiul Sovietului Suprem la 11 iunie 1954 a creat Ministerul industriei produselor lactelui și a cărnii, cu subordonare republicană. Ministru a devenit A.Sidorov [32]. Prin alt decret al acestui organ al Puterii legislative, din 30 iulie 1954, Ministerul gospodăriei comunale a fost divizat în Ministerul construcțiilor civile și de locuințe și Ministerul gospodăriei comunale, ambele aflându-se în subordonare republicană, însă Ministerul construcțiilor civile și de locuințe imediat, la 14 septembrie 1954, în conformitate cu decretul Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM din 4 august 1954, a fost din nou scos din subordinea republicană, transferat în subordinea unional-republicană și numit Ministerul construcțiilor orașenești și sătești în frunte cu G.Skulski. În funcțiile sale intrau proiectarea și construcția apartamentelor, școlilor, spitalelor și altor obiecte cu menire socială, stațiilor de mașini și tractoare și clădirilor pentru colhozuri [33]. La 21 septembrie 1954 are loc încă o numire importantă. Ministrul controlului de stat S.Efimov devine viceprim-ministru în locul lui A.Melnic, iar funcția lui de ministru controlului de stat este preluată la 22 octombrie 1954 de L.Repida [34]. La 14 septembrie 1954 T.Troian revine în funcția de ministru al gospodăriei comunale [35].

În legătură cu începerea de către Hrușciiov a „luptei pentru țelină”, a apărut necesitatea acută în îndreptarea miilor de cetățeni ai Moldovei peste hotarele republicii, în Kazahstan. Însă, asupra campaniei propagandistice pentru includerea populației republicii în realizarea acestei idei hrușcioviste utopiste a influențat faptul că în republică existau două organizații, care se ocupau cu acest lucru – secția pentru strămutare a Ministerului agriculturii și Direcția pentru selecția organizată a muncitorilor pe lângă Consiliul de Miniștri al RSSM. Prin hotărârea guvernului RSSM din 1 decembrie 1954, aceste structuri au fost unite în Direcția principală pentru strămutare și selecția organizată a muncitorilor [36]. Totodată, însă, a fost creată organizația, care parțial dubla funcțiile celor lichidate – Direcția principală a resurselor de muncă. Au fost restabilite Direcția principală de gospodărie a apelor și Comitetul pentru educația fizică și sport (lichidate în 1953), subordonate RSSM [37].

În ajunul sesiunii Sovietului Suprem din martie 1955, care trebuia să aprobe noua componență a Guvernului, au fost demisi vicepreședintele Guvernului A.Forș (26 februarie 1955), fiind înlocuit cu A.Diordița, eliberat pentru aceasta din funcția ministrului finanțelor. Noul ministru al finanțelor a devenit V.Arpentiev, iar în postul de președinte al Comitetului de stat pentru planificare a revenit din nou, cu întrerupere mai mult de un deceniu, G.Antoseac [38]. La 25 martie 1955 G.Rudi din nou a demisionat în fața Sovietului Suprem, dar la 26 martie a fost reaprobat în funcție. Prima remaniere de cadre, care el a realizat-o după numirea în funcție, a fost înlocuirea președintelui Comitetului Securității Statului I.Mordoveț – noul președinte a devenit la 7 aprilie 1955 A.Prokopenko [39].

În 1955 politica contradictorie de transferare în subordinea republicilor a unor departamente și luarea sub control unional a altora a continuat. Ministerul telecomunicațiilor la 16 februarie 1955 a devenit unional-republican, prim-ministru a devenit N.Kardașiov [40]. Iar la 4 mai 1955, prin hotărârea Consiliului de Miniștri al URSS, republicile au obținut unele împuterniciri în sfera planificării (planificarea și distribuția tuturor tipurilor de mărfuri industriale și elaborarea planurilor economice la o perspectivă îndelungată [41]. În același timp, Ministerul republican al mărfurilor industriale de larg consum la 27 octombrie 1955 s-a transformat în Ministerul industriei ușoare, având deja subordinea unional-republicană, condus de același M.Diomin [42].

În 1954-1955 au încetat existența câteva procuraturi raionale (Susleni, Chiperceni, Cornești, Criuleni ș.a.) și o parte din secțiile raionale ale Ministerului de Interne, ce, în viziunea autorilor sovietici, „a întărit supraveghearea procurorilor și a îmbunătățit respectarea legislației” [43].

În 1955 au apărut și departamente noi sau restabilite din cele vechi – Ministerul industriei forestiere (10 decembrie 1955) – pentru dezvoltarea gospodăriei respective și salvarea pădurilor (dar deja în 1956 existența acestui minister a fost considerată „exces birocratic” și el a fost lichidat) și Comitetul de Stat pentru problemele

construcțiilor și arhitecturii (din 10 decembrie 1955, președintele din 5 ianuarie 1956 – vicepreședintele Guvernului P.Usik) [44]. Acest departament avea sarcină deosebită. În conformitate cu cerințele lui Hrușciiov de a înceta „excesele” perioadei staliniste în arhitectură, această structură trebuia să elaboreze proiectele clădirilor „mai convenabile, ieftine și comode”, camerele în care, ca rezultat al efectuării acestei politici, s-au micșorat considerabil. Același lucru s-a întâmplat cu școlile, spitalele ș.a. [45]. Același scop de „simplificare” este observat și în procesul de lucru al Consiliului de Miniștri. La 25 mai 1955, Guvernul republicii a luat hotărârea „Cu privire la organizarea activității Consiliului de Miniștri”, în care miniștrilor li s-a cerut să fie luate hotărâri clare, concrete și scurte și să nu expedieze în Consiliul de Miniștri memorii cu probleme neesențiale [46].

În 1956, în conformitate cu hotărârile Congresului al XX-lea al PCUS, a continuat cotitura treptată în direcția acordării mai multor drepturi republicilor, acest proces se face mai consecvent. Pentru realizarea acestui scop, conducerea hrușciovistă a efectuat o măsură neordinară, lichidând Ministerele unionale ale transportului auto și drumurilor de șosea (acest minister intră din 15 iunie 1956 în subordinea republicană exclusivă) și al justiției (în locul ultimului a apărut Comisia juridică). Funcțiile ambelor ministere au fost preluate de ministerele republicane respective (15 iunie 1956). Special pentru realizarea acestei idei a fost creat Ministerul republican de transportul auto și drumurilor de șosea [47]. La 29 iunie 1956 a fost lichidat încă un minister – al gospodăriei forestiere [48]. Suplimentar la cele menționate, în mai 1956 a fost divizată Calea ferată de sud-vest, iar din partea ei moldovenească a fost formată Direcția moldovenească a căilor ferate, care includea 8 servicii, 8 secții, 9 sectoare și 400 colaboratori [49]. La 10 martie 1956, a fost lichidată funcția împuternicitorului Ministerului Furnizărilor de Stat al URSS în RSSM cu aparatul lui [50].

Principala decizie a anului 1956, care a continuat să lărgescă drepturile republicilor, a fost adoptată la 30 mai 1956 de către CC al PCUS și Consiliul de Miniștri al URSS. În conformitate cu aceasta, în subordinea republicilor au fost transferate industria produselor alimentare, produselor laptelui și a cărnii, piscicolă, a furnizărilor, industria ușoară, de textile, de construcții, pentru producerea hârtiei, pentru prelucrarea lemnului, protecției sănătății, transportului auto și drumurilor de șosea, rețelele comerciale, alimentația publică și flota fluvială. În subordinea unională au rămas întreprinderile pentru producerea cimentului, asbestului, materialelor sintetice, pieii, detaliilor mașinilor pentru industria alimentară, de producere a cărnii, laptelui și industriei medicinale [51].

Totodată, regimul hrușciovist a întreprins un atac asupra întreprinzătorilor privați mici, ce nu se efectua chiar și pe timpurile lui Stalin. Aceste întreprinderi au fost după război unite în cadrul cooperăției meșteșugărești, în componența căreia ei au obținut o libertate relativă, inclusiv și în sfera obținerii veniturilor. Însă omului apropiat al lui Hrușciiov (care se afla cu el și în relații de rudenie), prim-secretar al CC al PCM Z.Serdiuc, acest lucru i s-a părut periculos, pentru că, chipurile, ducea spre întărirea dispozițiilor „chiaburești”, apariția stratului de „capitaliști începători” ș.a. De aceea sub pretextul că multe dintre aceste întreprinderi – în domeniul prelucrării metalului, producerii materialelor cusute, de mobilă, alimentară ș.a. „au ajuns la un nivel înalt” de dezvoltare, „în scopul creșterii în continuare a producerii mărfurilor de larg consum, ridicării calității lor, reducerii prețului de cost, folosirii mai bune a capacităților și întăririi specializării întreprinderilor”, a fost efectuată, practic, a doua naționalizare. În aprilie 1956, CC al PCM și Consiliul de Miniștri au decis să reorganizeze cooperăția meșteșugărească. Ca rezultat, cele mai mari întreprinderi au fost transferate în subordinea ministerelor industriale, iar întreprinderile de comerț și alimentației publice – în subordinea Ministerului comerțului și Uniunii de consumatori din Moldova. În total, în industrie au fost transferate 46 cooperative de producție meșteșugărești [52].

În 1956, lista ministerelor s-a completat cu o structură. Având în vedere că în republică atunci lua amploare construcția locuințelor, împuternicirile Direcției principale a industriei materialelor de construcții, în această etapă, nu ajungeau pentru soluționarea problemelor, legate de asigurarea cu aceste materiale a construcțiilor. A apărut necesitatea dezvoltării acestui domeniu în baza resurselor proprii. De aceea Direcția susnumită a devenit Ministerul industriei materialelor de construcții cu subordonarea lui a tuturor întreprinderilor de producere a materialelor de construcții a Ministerului industriei locale și Cooperăției industriale. Hotărârea definitivă cu privire la crearea acestui minister și numirea în funcție de conducător al acestuia a lui T.Troian a fost adoptată de Prezidiul Sovietului Suprem la 29 ianuarie 1957. Urmașul lui în funcția de ministru al gospodăriei comunale, A.Deineko, a fost numit numai la 2 decembrie 1957 [53]. În afară de T.Troian, G.Rudi a numit în funcție de miniștri încă trei reprezentanți ai „gărzii interbelice” – G.Kvasov înlocuiește pe A.Sidorov la 15 februarie 1956 în calitate de ministru al produselor lactate și carnoase, iar N.Cerneavski devine la

20 iunie 1957 președintele Comitetului tehnico-științific de Stat, iar președintele Comitetului de Stat pentru planificare G.Antoseac cumulează această funcție din 12 septembrie 1957 cu funcția de vicepreședintele Guvernului [54]. Alt vicepreședinte al Guvernului, S.Efimov, cumula funcția sa din 26 octombrie 1957 cu postul de ministru al agriculturii (în locul lui F.Coval) [55]. Au fost înlocuiți miniștri de interne (P.Kulik a cedat funcția la 3 septembrie 1956 lui M.Romanov, care nu avea experiență de lucru în organele de interne); la 6 septembrie 1956 a fost demis ministrul telecomunicațiilor N.Kardașiov, înlocuit cu A.Homenko; ministrul justiției în locul lui F.Albu, care a decedat la 15 iunie 1957, a fost numit la 10 septembrie 1957 L.Lungu [56]. (Seria de demisii a dus la 23 ianuarie 1958 și la concedierea lui G.Rudi) [57].

Anul de cotitură în dezvoltarea sistemului politic al Moldovei a devenit 1957. Deja la 25 februarie 1957 Consiliul de Miniștri al URSS a acordat guvernelor republicane dreptul de a dispune de mijloacele alocate la construcții capitale, achitarea salariilor, inclusiv a colaboratorilor Ministerelor afacerilor interne, sănătății, culturii etc.) și dreptul de a stabili prețul la orice producție, produsă de întreprinderile, aflate pe teritoriul republicii unionale și în subordinea republicană. Prin această hotărâre, o parte din departamente a trecut în subordinea directă a Moldovei, ce parțial a lichidat sistemul ramural de conducere, creat de Stalin. În locul acesteia treptat apărea cea teritorială [58].

Sovietul Suprem al RSSM a obținut în 1957 dreptul de a elabora planuri anuale de dezvoltare a republicii. În afara de aceasta, în conformitate cu Legea, adoptată la 11 februarie 1957 de către Sovietul Suprem al URSS, republicile unionale au obținut dreptul de a elabora propria legislație și a adopta coduri civile, penale și procesual-penale proprii [59]. Aceste hotărâri în sfera juridică au fost completate cu „revoluția” în sfera economică. Prin Legea din 7 iunie 1957 în Moldova s-a creat Raionul Economic Moldovenesc [60].

Aceste acte legislative au schimbat serios statutul RSSM în cadrul URSS și au devenit începutul noii etape în dezvoltarea statutului politic al Moldovei. Ele au acordat republicii mai multă libertate în acțiuni din diferite domenii. De aceea anul 1957 a devenit cu adevărat anul de cotitură, de trecere de la sistemul stalinist de conducere la cel poststalinist.

Referințe:

1. Сурилов А. Молдавская государственность в период строительства коммунизма. - Кишинев: Карта молдовеняскэ, 1962. - 124 с.; Idem. История государства и права Молдавской ССР (1917-1959). - Кишинев: Карта молдовеняскэ, 1963. - 335 с.
2. Сурилов А., Стратулат Н. О национально-государственном самоопределении молдавского народа. - Кишинев: Карта молдовеняскэ, 1967. - 148 с.
3. История РСС Молдовенешть. Вол. 2. - Кишинэу: Карта молдовеняскэ, 1970. - 875 р.; История РСС Молдовенешть: Дин челе май векь тимпурь пынэ ын зилеле ноастре / Редактор респонсабил В.Царанов. - Кишинэу: Штиинца, 1984. - 592 р.
4. История Партидулуй Комунист ал Молдовой / Кол. де ред. Д.Корнован ш.а. - Кишинэу: Карта молдовеняскэ, 1968. - 575 р.
5. Smochină A. Organele constituționale ale Republicii Moldova în condițiile regimului totalitar. - Chișinău: PRAG-3, 2001. - 192 p.
6. Șevenco R. Statutul internațional al Moldovei...; Idem. Viața politică în RSS Moldovenească (1944-1961). - Chișinău: Pontos, 2007. - 228 p.
7. Șișcanu E. Regimul totalitar bolșevic în RSS Moldovenească (1940-1952). - Chișinău: Civitas, 1997. - 100 p.
8. Репида Л. Суверенная Молдова. История и современность. - Кишинэу: ИПФ Центральная Типография, 2008. - 384 р.
9. Скурту И., Алмаш Д., Гошу А., Павелеску А., Ионицэ Г., Шишкану И., Енчу Н., Кожокару Г. История Бессарабии: От истоков до 1998 г. - Кишинэу: Культурное общество „Onisifor și Octavian Ghibu”, 2001. - 358 р.
10. Вехи молдавской государственности / Координатор В.Царанов. - Кишинэу: SRL „Metrompaș”, 2000. - 327 с.
11. Moraru A. Istoria românilor. Basarabia și Transnistria. 1812-1993. - Chișinău: AIWA, 1995. - 557 p.
12. История румын с древнейших времен до наших дней. - Кишинэу: Civitas, 2003. - 303 с.
13. Стати В. История Молдовы. - Кишинев: FEP „Tipografia Centrală”, 2003. - 477 с.
14. История Республики Молдова с древнейших времен до наших дней / Координатор В.Царанов. - Кишинэу: Elan Poligraf, 2002. - 360 с.
15. O istorie a regiunii transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent. - Chișinău: Civitas, 2007. - 519 p.
16. Platon M., Roșca S., Roman A., Popescu T. Istoria administrației publice din Moldova. - Chișinău: Academia de Adminstrare Publică pe lângă Guvernul Republicii Moldova, 1999. - 472 p.

17. Вехи..., с.111.
18. De exemplu: Șevcenco R. Viața politică în RSS Moldovenească (1944-1961), p.108-123.
19. Советская Молдавия, 27, 29 марта 1951; 3 июня 1951; 16 марта, 15 апреля; 3 июня, 13 ноября, 12 декабря 1952.
20. Ibidem.
21. Зенькович Н. Тайны уходящего века-3. Лжесвидетельства. Фальсификации. Компромат. - Москва: ОЛМА-Пресс, 1999, с.88-143.
22. Сурилов А. История государства и права..., с.255; Șevcenco R. Viața..., p.115.
23. Советская Молдавия, 2 апреля 1953.
24. Советская Молдавия, 25 июля 1953.
25. AOSP RM. F.51, inv.12. d.41, f.52.
26. Сурилов А. История государства и права..., с.301; Șevcenco R. Statutul..., p.73; Советская Молдавия, 17 июня 1953, 6 сентября 1953; 1 января 1954, 15 мая 1954.
27. Сурилов А. История государства и права..., с.301-302; Șevcenco R. Viața..., p.115-116; Советская Молдавия, 27 октября, 1953.
28. Советская Молдавия, 18 сентября 1953.
29. Советская Молдавия, 6 августа, 6 сентября 1953.
30. Советская Молдавия, 15 мая 1954.
31. Ibidem.
32. Сурилов А. История государства и права..., с.302-303; Șevcenco R. Viața..., p.118; Советская Молдавия, 15 июля 1954.
33. Сурилов А. История государства и права..., с.302-303; Șevcenco R. Viața..., p.118; Советская Молдавия, 15 сентября 1954.
34. Советская Молдавия, 22 сентября, 23 октября 1954.
35. Советская Молдавия, 15 сентября 1954.
36. Сурилов А. История государства и права..., с.303; Șevcenco R. Viața..., p.118.
37. Șevcenco R. Viața..., p.109, 118.
38. Советская Молдавия, 27 марта 1955.
39. Советская Молдавия, 8 апреля 1955.
40. Советская Молдавия, 17 февраля 1955.
41. Șevcenco R. Viața..., p.109-110.
42. Сурилов А. История государства и права..., с.302-303; Șevcenco R. Viața..., p.110; Советская Молдавия, 28 октября 1955.
43. AOSP RM. F.51, inv.13, d.90, f.189-190; inv.14, d.43, f.91; История Молдавской ССР. Т.2. - Кишинев, 1968, с.622; Șevcenco R. Viața..., p.119.
44. Сурилов А. История государства и права..., с.304, 306; Șevcenco R. Viața..., p.122; Советская Молдавия, 2 февраля 1956.
45. Сурилов А. История государства и права..., с.304, 306; Șevcenco R. Viața..., p.122.
46. Сурилов А. История государства и права..., с.303.
47. Ibidem, p.305-306; Șevcenco R. Viața..., p.110-111; Советская Молдавия, 28 июля 1956.
48. Советская Молдавия, 28 июля 1956.
49. Șevcenco R. Viața..., p.110.
50. Ibidem, p.111.
51. AOSP RM. F.51, inv.15, d.70, f.106; d.74, f.90-91.
52. Сурилов А. История государства и права..., с.305.
53. Сурилов А. История государства и права..., с.306; Șevcenco R. Viața..., p.119; Советская Молдавия, 31 января, 3 декабря 1957.
54. Советская Молдавия, 28 июля 1956; 21 июня 1957, 14 сентября 1957.
55. Советская Молдавия, 26 октября, 1957.
56. Советская Молдавия, 21 марта, 16 июня, 11 сентября 1957.
57. Moldova Socialistă, 27 februarie 1958.
58. AOSP RM. F.51, inv.17, d.69, f.94; Шабалов А. Одиннадцатый удар товарища Сталина. - Бендеры: Полиграфист, 1997, с.109.
59. Șevcenco R. Viața..., p.114.
60. Сурилов А. История государства и права..., с.308-309.

Prezentat la 07.05.2009